

Müziğin Tedavideki Yeri ve Şekli

Süleyman Sırrı Güner*

Müzik, dünya dillerine Yunanca'dan geçmiş bir kelimedir. Kelimenin mitolojik bir kavram olan "Müz" (mousa) kökünden geldiği kabul edilmektedir. Türkçe'de müzik karşılığında musiki kelimesinin de yaygın bir kullanım alanı vardır.

Duyguları ifade etmenin belki de en etkili aracı olan müzik, tarihin en eski dönemlerinden beri insan hayatının merkezinde yer almıştır. Hatta bazı araştırmacılar, insanlığın konuşma kabiliyetini kazanmadan önce duygularını müzik yoluyla aktardıklarını iddia etmektedirler¹. Acılar, sevinçler, kahramanlıklar, heyecanlar, özlemler, fikirler velhasıl bireysel ve toplumsal planda insana dair her şey müziğin konusudur². Bu itibarla müzik sadece estetiğin ilgi alanına giren sanatsal bir faaliyet değildir. Savaşlardan dinî ritüellere kadar hayatın her sahasında yer alan müzik; tarih, sosyoloji, ilahiyat, edebiyat, antropoloji, felsefe, psikoloji gibi bilim dallarının da ilgi alanı dahilindedir. Müziğin insan hayatında ve dolayısıyla tarihî süreçte bu derece mühim bir yer işgal etmesi farklı amaçlar için de kullanımını doğurmuştur. Müzikle tedavi yönteminin ortaya çıkmasında bu hususun etkili olduğunu söylemek mümkündür.

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müzik Bölümü Başkanı.

¹ <http://www.tumata.com/muzikterapi.aspx>

² Şahin Ak, *Avrupa ve Türk İslâm Medeniyetinde Müzikle Tedavi Tarihi Gelişim ve Uygulamaları*, Öz Eğitim Yayınevi, Konya 1997, s. 5.

1. BİR YÖNTEM OLARAK MÜZİK İLE TEDAVİ

Modern bilim, çok yönlü varlık olan insanı; biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere her biri ayrı ihtiyaçları karşılayan yönlerine rağmen bir bütün olarak kabul etmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın biyolojik ihtiyaçlarının yanında sosyolojik ve psikolojik ihtiyaçları da bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlardan sadece bazısının karşılanması insanın sağlıklı olması için yeterli değildir. Çünkü biyolojik, sosyolojik ve psikolojik cepheleriyle sağlık olgusu bir bütün teşkil etmektedir. Bu durumda bir insanın sağlıklı addedilebilmesi için eş zamanlı olarak her üç yönden de sağlıklı olması gerekmektedir. Bu yaklaşım doğal olarak ruhsal hastalıkların çok boyutlu gözden geçirilmesini ve ilaç tedavilerinin yanısıra terapilerle de hastanın ruhsal açıdan dengeli hale getirilmesini gerektirmektedir.

Bu kapsamlı tedavi şekli, özellikle bilimde ilerlemiş Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da yeni ve başarılı yöntemlerin doğmasına yardımcı olmuştur. İlaç tedavisinde meydana gelen büyük gelişmelerin yanında sosyal ve psikolojik tedavi yöntemleri de gündeme gelmiştir. Yeni arayışlara başvurulması ve psikoterapilerin yaygınlaşması sonucunda insan unsurunun tedavi sürecine daha aktif katılımı sağlanmış ve başarı yüzdeleri artmıştır. Böylece Batı dünyasında ilk defa II. Dünya Savaşı yıllarında uygulanmaya başlayan müzikle tedavi, yavaş yavaş belirgin hale gelmiştir. Buna dair ilgili kuruluşlar, okullar, hastaneler, merkezler oluşturulmuş ve uzmanlar yetiştirilmeye başlanmıştır. Bugün müzikle tedavi hastanelerde, kliniklerde, madde bağımlılık merkezlerinde vs. yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

Müzik ile tedavi olgusunun ortaya çıkışı bilim çevrelerinde çeşitli tartışmaların yaşanmasına da neden olmuştur. Müzik ile tedavinin tek başına müstakil bir tedavi yöntemini teşkil edemeyeceği, sadece tedaviyi destekler nitelikte veya bir rehabilitasyon yöntemi olduğu ve müzikten alternatif bir tedavi tarzında yararlanılabileceği gibi görüşler ileri sürülmüştür. Aslında müzik ile tedavide, müziğin tam merkezde yer aldığı, insanın psikolojik, biyolojik ve sosyolojik yönlerinin bir bütün olarak düşünüldüğünü söylemek mümkündür. Ayrıca var olan sorunların nitelik ve çözüm yollarının göz önüne alınarak müziğin çeşitli şekillerde uygulanıp hastaların yararına sunulması anlamını da taşımaktadır. Dolayısıyla müzik ile tedavi sadece müziğin kullanıldığı bir süreç değildir. Tedavi uzmanları hastalığın durumuna göre uygun bir müzik, ritim ve söz dizisi belirlemektedir. Bu kavramlar, tedavide önemli yere sahiptirler. Yapılan bilimsel araştırmalar, biyolojik kökenli hastalıkların tedavisinde dahi müziğin yararlı olduğunu göstermektedir. Bu yüzden modern çağda müzikle tedavinin değişik yöntemleri kullanılmakta, geliştirilmesine çalışılmakta ve her geçen gün önemi artmaktadır.

2. İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK KÜLTÜRÜNDE MÜZİK VE MÜZİK İLE TEDAVİ

İslâmiyet öncesi Türk Kültürü, M.Ö. 3000'li yıllara kadar uzanan oldukça geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu dönemi konu alan ilmî çalışmalar, müziğin çok erken çağlarda bile Türk kültür sistemi içerisinde mühim bir konumu olduğunu ve çevre kültürlerini etkileyecek ölçüde geliştiğini ortaya koymaktadır. Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan çok çeşitli enstrümanlar ve dans sahnelerini tasvir eden mağara resimleri bunun en büyük delillerini teşkil etmektedir³.

Altay-Türk kültürü, M.Ö. 3000'li yıllardan başlamak üzere Türk müzik kültürünün hazırlayıcısı olmuştur. Altay Türkleri hem İslâmiyet öncesi Türk müzik kültürünün temellerini atmışlar hem de göçler yoluyla bu kültürü dört bir yana yaymışlardır. Bu kültürü aydınlatmaya yönelik kazılarda farklı türde pek çok müzik aleti bulunmuştur. Altaylar'daki Pazırık Vadisi'nde buzların altından çıkarılan ve M.Ö. ikinci bin yıl içinde tarihlendirilen "Çeng" isimli enstrüman bunlardan birisidir.

Türklerin kullandığı enstrümanlar çeşitlilik arz etmekteydi. Üflemeli, vurmali, telli pek çok müzik aleti kullanılmaktaydılar. Doğu Türkistan bölgesindeki kalıntılarından M.Ö. ikinci ve üçüncü bin yıllarda Türklerin flüt kullandığı anlaşılmaktadır. Fergana bölgesinde de zurna çok sık kullanılmıştır. Sembolik değeri büyük olan davul şüphesiz Türkler arasında en yaygın enstrümandı. Türklerde en eski telli çalgı ise iyi ruhları çağırıp kötü ruhları kovması sebebiyle tedavi edici kabul edilen kopuzdur.

Müzik, melodi, ritim ve dans Türk kültür sisteminde çok önemliydi. Müzik, duyguları yoğunlaştıran bir özelliğe sahip olduğu için dinî ritüellerde ve hastalıkların tedavisinde de bir yöntem olarak kullanılıyordu. Esasen tarihin ilk dönemlerinde insanlar anlamakta güçlük çektikleri tabiat olayları ve gelişmelerini büyü ve esrar gibi metafizik olgularla açıklamaya çalışıyorlardı. Tabiattaki sesleri ruhlara ait addettikleri için müziği de ruhlara ulaşmanın bir aracı olarak kullanıyorlardı. Hastalıkları kötü ruhların eseri olarak telakki etmeleri sebebiyle müzik yoluyla kötü ruhları kovarak hastalıkları tedavi etmeye çalışıyorlardı. Ruhlarla, ölümlerle, cin ve perilerle irtibat kurmak suretiyle hastaları tedavi eden trans ustaları olan Şamanların ilk ruh hekimi tipini sembolize etmeleri buradan gelmektedir⁴.

Orta Asya Türk kültüründe müzik ve dansı hastalıkları tedavi etmek amacıyla kullanan Kam ve Baksı adı verilen hekimler vardı. Erken dönemlerde ölümlerini şarkı söyleyerek ve dans ederek uğurlayan Uygur Türkleri hastalıkları da müzik ve dans ile tedavi ediyor ve tedavide kullanılan müzik

³ Bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş, Türk Halk Musikisi Aletleri*, C. 9, Ankara 1987.

⁴ Peregrine Horden, "Shamanism, Music and Soul Train, Music as Medicine" *The History of Music Therapy Since Antiquity*, Aldershot, Brookfield, USA, Ashgate 2000, s. 353-374.

aletlerini kutsal sayıyorlardı. Özbekistan'da ise pek meşhur olmasa da halkın içinde "Kine Yöyücü'ler" yani nazar değen insanları tedavi edenler olmuştur⁵. Onlar da şarkı söyleyerek ve dans ederek şeytani hastanın ruhundan kovmaya çalışıyordu. Kazak ve Kırgız Türkleri de "Karacorga" adı verilen ve bir atın yürüyüşünü temsil eden özel bir dansı tedavilerde kullanmışlardır.

Kopuzun kötü ruhları kovup iyi ruhları çağıran, yani hastalıkları tedavi edici özelliğe sahip olduğuna inanılmaktaydı. Altaylar'da davul da aynı amaçla Şamanlar tarafından kullanılırdı. Daha sonraki devirlerde İslâmiyet'in etkisiyle Şamanların yerini Baksılar almıştır. Baksılar davul yerine kenarlarını ziller ve ses veren maden parçaları ile süsledikleri iki telli kemeççe kullanırlardı. Bir de asa taşırlardı. Değnek şeklindeki bu asanın başında da bir çingirak ve maden parçaları vardı. "Seans süresince müzik, şiir, taklit ve dansı sanatkârane bir biçimde birleştirerek hastayı iyileştirmeye çalışırlardı. Kendisinden tamamen geçtiği zaman (trans) yaptığı dansın özellikle iyileştirici bir güce sahip olduğuna inanılırdı⁶."

Türk toplum yapısı içinde Kam/Baksı sadece bir hekim veya bir sanatçı değildir. Dede Korkut örneğinden hareketle Baskının toplumun ihtiyaçlarına göre farklı fonksiyonlar üstlenebilen; yeri geldiğinde bir medyumun, bir psikologun, bir sosyologun veya bir pedagogun görevlerini icra edebilen çok yönlü bir varlık hatta toplumsal bir lider olduğunu söyleyebiliriz. Dede Korkut, soy soylar, boy boylar, destan söyler, öğüt verir, kopuz çalar, hasta tedavi eder, iyi işlerin gerçekleşmesi için dua ederdi. Bu açıklamalardan da Türk kültür sisteminde müzikle tedavinin biyolojik, sosyolojik, psikolojik, pedagojik ve felsefî noktaları ihtiva eden çok yönlü ve karmaşık bir olgu olduğu anlaşılmaktadır.

3. İSLÂM MEDENİYETİNDE MÜZİK VE MÜZİK İLE TEDAVİ

İslâmiyet'in ilk dönemlerinde insanı zevk ve sefaya yönelteceği düşüncesiyle müziğe sıcak bakılmamıştır. Ancak Peygamberin Kuran-ı Kerim'in güzel okunmasını teşvik etmesi üzerine müziğe olan bakış değişmeye başlamış ve önce sade melodilerle okunan Kuran giderek millî ve yerel özelliklere göre farklı melodilerle de okunmaya başlanmıştır. Sonraki dönemlerde devlet büyüklerinin müziğe ilgi göstermesi üzerine müzik İslâm medeniyeti içinde gelişmeye başlamıştır. Abbasiler dönemine gelindiğinde ise çok yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde Türk-İslâm filozofu ve bilgini Farabî müzik ve müzik aletleri üzerine nazarî açıklamalarda bulunmuştur.

İslâm tarihinde, özellikle tasavvuf ekolü mensupları müzikle uğraşmış ve müziğin insanın ruhî (nefsî) hastalıklardan kurtulup olgunlaşmasına katkıda bulunduğunu savunmuşlardır. Hem hekim hem de müzikolog kimlikleriyle İslâm tarihinin önemli kilometre taşlarından olan Zekeriya Er-Razî (851-

⁵ Horden, a.g.e., s. 88.

⁶ Rahmi Oruç Güvenç, *Türk Musiki Tarihi ve Türk Tedavi Musikisi*, İstanbul 1993, s.10.

932), Farabî (870-950) ve İbni Sina (980-1037) müziğin tedavi edici etkisini incelemişlerdir. İslâm mutasavvıflarından Cüneydî Bağdadî, semayı ve müziği ruhun gıdası kabul etmiştir⁷. O zamandan başlayan müzikle tedavi geleneği, Selçuklu ve Osmanlı şifahanelerinde devam etmiştir.

Büyük Türk ve İslâm bilgin ve hekimleri Ebubekir Razî (584-932), Farabî (870-950) ve İbni Sina (980-1037) müzikle tedavinin, özellikle musikinin psişik hastalıkların tedavisindeki etkinliğinin bilimsel temellerini kurmuşlardır. Farabî'nin "Kitab-al Musiki", İbni Sina'nın da "Necat ve Şifa" gibi eserlerinde musiki bilimine ayrılmış bölümler vardır⁸.

İbni Sina (980-1037) musikinin tıpta oynadığı rolü şöyle tanımlamaktadır; "Tedavinin en iyi yollarından, en etkililerinden biri, hastanın akfı ve ruhî güçlerini arttırmak, ona hastalıkla daha iyi mücadele için cesaret vermek, ona en iyi musikiyi dinletmek, onu sevdiği insanlarla bir araya getirmektir⁹."

4. SELÇUKLU VE OSMANLI TÜRKLERİNDE MÜZİK VE MÜZİKLE TEDAVİ

Orta Asya Türk musikisindeki beş seslilik İslâmiyet'in kabulüyle birlikte değişmiş ve bir gamda sekiz ses kullanılmaya başlanmıştır. Bu müzik yavaş yavaş Selçuklu Müziğini ve bununla yakın ilgisi olan Mevlevî Müziğini oluşturmuştur. 13. yy.'da yaşayan büyük Türk-İslâm bilgini Safiyuddin Urnevî, Türk musiki sistemini ilmî bir şekilde ortaya koymuş, santur, nüzhe, mugni gibi çalgıları icat etmiştir.

Kaynaklarımızda, Safiyuddin'den sonra 1360-1435 yılları arasında yaşamış Hoca Abdülkadir Meragî'den İslâm dünyasının yetiştirdiği en büyük bestekâr, musiki bilgini, hanende, sazende olarak bahsedilmektedir. 1207 yılında doğan Mevlana'nın babası Bahaeddin Veled'in, Anadolu'ya gelirken Mevlevî kültürünü oluşturan ney, rebab, çeng, kudüm, halile mahzar gibi çalgıları getirdiği bilinmektedir. Türk musikisinin gelişmesine İtrî ve İsmail Dede Efendi gibi dahi bestekârlar da büyük katkılarda bulunmuşlardır. Dinî motiflerin yanı sıra sosyal konulara da yer verilmeye başlanınca Türk Sanat Müziği ile Mevlevî Müziği ortaya çıkmıştır. Mevlana özellikle rebab, ney gibi çalgılara önem vermiştir¹⁰.

Bu dönemde Klasik Türk Müziği ve Mevlevî müziğinin yanında temeli Hoca Ahmet Yesevî'nin şürleriyle Bektaşî nefeslerinin kopuz ve bağlama eşliğinde icra edilmesine dayanan Türk Halk müziği de türkü, uzun hava, bozlak gibi türleriyle birlikte büyük bir gelişme göstermiştir.

Temeli İslâmiyet öncesi Türk tarihine kadar uzanan Türk askerî müzik geleneği, Mehter takımının Selçuklulardan Osmanlılara tevarüs etmesiyle

⁷ Yalçın Çetinkaya, *Musiki ve Semâ: Müzik Yazıları*, İstanbul 1999, s. 107.

⁸ Ratıp Kazancıgil, *Edirne Sultan II. Bayezid Külliyesi*, Edirne 1997, s. 57.

⁹ Bekir Grebene, *Müzikle Tedavi*, Ankara 1978, s. 25.

¹⁰ Güvenç, a.g.e., s. 21-22.

birlikte en olgun çağını yaşamıştır. Kös, davul, nakkare, kudüm, zurna, nefir, nısfıye, zil, zilli maşa gibi aletlerin kullanıldığı Mehter Müziğinin Avrupa müzik kültürünü de etkilediği bilinmektedir¹¹.

Osmanlı Devleti hem kendinden önceki Türk devletlerinin hem de İslâm medeniyetinin mirasçısı durumundaydı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti pek çok konuda olduğu gibi müzikle tedavi hususunda da kendinden önceki tecrübeleri ve birikimleri başarılı bir şekilde kullanmasını bilmiş ve Selçuklu hastanelerinde uygulanan müzikle tedavi yöntemini tarihin hiçbir döneminde görülmediği kadar sistematik ve ciddi bir hale getirmiştir. Bu itibarla Osmanlılarda müzik ile tedavi meselesini Darüşşifa kurumu etrafında ele almak ve II. Bayezid Külliyesi Darüşşifası hakkında kısaca bilgi vermek isabetli olacaktır.

A) DARÜŞŞİFA

Farsça kökenli bir sözcük olan Darüşşifa, hastaların tedavi edildikleri mekan anlamına gelmektedir. Orta Asya Türkleri Darüşşifa yerine Darülmerza, Selçuklu Türkleri Darülafiye, Osmanlı Türkleri ise Darüssıhha, Şifahane, Bimarhane ve Tımarhane terimlerini kullanmışlardır. İlk hastanenin Emevi Halifesi Velid b. Abdülmelik tarafından kurulduğu bilinmektedir. Bu hastanede, hem akıl hem de beden hastalıklarının tedavisi aynı anda sürdürülmekteydi. Selçuklular'dan günümüze ulaşan Bimaristanlar, Şam'daki Nureddin Hastanesi (1154), Kayseri'deki Gevher Nesibe Darüşşifası ve Gıyaseddin Keyhüsrev Tıp Medresesi (1206), Sivas'taki Keykavus Darüşşifası (1217), Divriği'deki Behramşah'ın kızı Turan Melik'in Hastanesi (1228), Tokat'taki Gökmedrese denilen Pervane Bey Darüşşifası (1275) ile Çankırı'da Atabey Ferruh (1235) ve Kastamonu'daki Ali b. Pervane (1272) hastaneleridir¹².

Günümüze kadar ulaşan hastanelerin çoğu Osmanlı dönemine aittir. Devletin en parlak döneminde Mimar Sinan tarafından İstanbul'da inşa edilen Haseki Hastanesi (1538-1550), Süleymaniye külliyesindeki şifahane ile tıp medresesi (1550-1557) ve Atık Valide Hastanesi (1583-1587) her türlü hastaların yanı sıra akıl hastalarının da tedavi edildiği ünlü Osmanlı hastaneleridir. İstanbul dışındaki klasik Osmanlı hastanelerinden yalnız Edirne'deki II. Bayezid Darüşşifası (1484-1488) ile Manisa'daki Hafsa Sultan Darüşşifası bugüne gelebilmişlerdir¹³.

B) II. BAYEZİD KÜLLİYESİ DARÜŞŞİFASI VE OSMANLILARDA MÜZİK İLE TEDAVİ

Edirne II. Bayezid Külliyesi Darüşşifası mimari yapı olarak Birinci Avlu, İkinci Avlu ve Ana Blok olmak üzere birbirinden öbürüne ana kapılarla geçilen üç bölümden oluşmaktadır.

¹¹ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İstanbul 2005, s. 35-37.

¹² Arslan Terzioğlu, "Bimaristan", *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 167.

¹³ *A.g.m.*, s. 174.

(1). BİRİNCİ AVLU

Birinci avluya kuzey ve doğu yönlerinden açılan iki kapıdan girilir. Avlu dikdörtgen şeklinde olup; kuzey giriş kapısının karşısına düşen uzun kenarda, kapıları, 10 sütun üzerine dayanmış kubbeli revak sahanlığına açılan yine kubbeli altı oda vardır. Dikdörtgen avlunun doğu duvarı boyunca, doğu giriş kapısının sağında, tavanları fenerli kubbelerle örtülü üç oda bulunmaktadır. Sonradan yapıldığı izlenimi edinilen üstü tonozla örtülü başka bir oda da söz konusu odalarla bitişiktir. Bu oda ile giriş kapısı arasında taş bilezikli bir su kıyusu da mevcuttur¹⁴.

(2). İKİNCİ AVLU

Buna ara veya orta avlu da diyebiliriz. Avlunun sağ ve solunda, sürekli birer sofaya açılan kapılarıyla yine üstleri kubbelerle örtülü ikişerden dört oda vardır.

(3). ŞİFAHANE BÖLÜMÜ

İkinci avludan yine bir kapı ile Darüşşifa'nın yataklı bölümü olan bölümüne geçilir. Giriş kapısının üstü kubbeli ve kanat açıklığı kemerlidir. Burası ortada büyük, fenerli bir kubbe ile bunu çevreleyen 12 küçük kubbenin örttüğü merkez, ortasında 12 köşeli fiskiyeli bir havuz bulunan mermer döşeli bir salondur. Salonun çevresinde de dörtgen şeklinde 6 adet kapalı kışık hasta odaları vardır¹⁵.

II Bayezid Vakfiyesi'nde, Darüşşifa'ya ait demirbaş eşyaya ait kayıtlarda hastanenin 30 yataklı olduğu ifade edilmiştir. Vakfiyesinde yazılı olmamakla birlikte başta Evliya Çelebi olmak üzere bir çok görgü tanığı, Darüşşifa'da akıl ve ruh hastalıklarının su ve musiki sesi ile tedavi edildiğini bildirmektedirler. Site içinde bir mehterhanenin bulunması musiki ile tedavi konusunu daha da güçlendirmektedir. Vakfiyeye göre Darüşşifa'da üç bilgili tabib görev almaktadır. Birisi diğer ikisinin Baştabibi idi. Bunun dışında Kehhal, cerrah, katip, hizmetli, eczacı, aşçı vs. olmak üzere toplam 21 kişi görev yapmaktaydı¹⁶.

Evliya Çelebi Darüşşifa ve hastalara uygulanan tedavi yöntemlerine dair şu bilgileri nakletmektedir: "Bayezid Han Camii'nin dış büyük avlusu sağında İrem bağı içinde bir şifa yurdu vardır. Bayezid Veli hazretleri vakifnamesinde hastalara deva, dertlilere şifa, divanelerin ruhuna gıda ve def'i sevda olmak üzere on adet hanende (şarkı söyleyen) ve sazende (saz çalan) gulam tayin etmiş ki, üçü hanende biri neyzen, biri kemancı, biri musikarcı, biri santurcu, biri çengi, biri cenk santurcu, biri udcu olup haftada üç kere gelerek hastalara ve delilere musiki faslı ederler. Allah'ın emri ile nicesi saz sesinden hoşlanır ve rahat ederler. Doğrusu musiki ilminde neva, rast, düğah,

¹⁴ Kazancıgil, a.g.e., s. 17.

¹⁵ A.g.e., s. 44.

¹⁶ A.g.e., s. 59-60.

segah, çargah, suzinak makamları onlara mahsustur. Ama Zengüle makamı ile buselik makamında rast kara kılsa insana hayat verir. Bütün saz ve makamlar da ruha gıda verir¹⁷.”

Osmanlı şair hekimlerinden Şuuri Hasan Efendi (ö. 1693) “Tadil-ül Emzice” adlı eserinde musikinin tıpla olan ilgisini şöyle dile getiriyor: “Musiki ilminin, diğer ilimlerle olduğu gibi tıp ilmiyle de ilişkisi olduğu aşıkardır. Nabız vuruşları makamların usullerine göredir. Nabız hareketi makamlar usulüne (ritmine) aykırı olsa, bu hayırlı bir belirti değildir. Nabız hareketi usulünden haberi yoksa, hekimlikte yetkin ve sanatında becerikli olmayıp hastalıkları tanımada güçsüzdür.”

Bazı makamların hangi derde deva olduğu Farabi’ye göre şöyle sınıflandırılmıştır¹⁸:

Rast Makamı: Havale ve felç illetine devadır. İnsana sefa, huzur ve neşe verir.

Irak Makamı: Har mizaçlılara, sersem ve hafakana faydalıdır.

İsfahan Makamı: Zihni açar, zekayı artırır, anıları tazeler.

Zirefgent Makamı: Sırt ve eklem ağrıların ve kulucun tedavisinde faydalıdır.

Rehavî Makamı: Baş ağrısı ve hafakana devadır. İnsana beka (sonsuzluk) verir. Sabah vaktinde etkilidir.

Büzürk Makamı: Ateşli hastalıklara iyi gelir, zihni temizler, vesvese ve korkuyu uzaklaştırır, fikre yön verir.

Neva Makamı: Irk’un nisa’ya iyi gelir.

Zengule Makamı: Kalp hastalıklarının devasıdır. İnsana uyku verir. Öğle-ye doğru etkilidir.

Hicaz Makamı: İdrar zorluğuna iyi gelir. İnsana tevazu verir. İkinci vakti etkilidir.

Buselik Makamı: Kuluç ve bel ağrıların ilacıdır. İnsana kuvvet verir. Kuşluk vaktinde etkilidir.

Uşşak Makamı: Kalp, karaciğer, sitma ve mide hastalıklarına faydalıdır. İnsana gülme hissi verir. Öğlen vakti etkilidir.

Kuçek Makamı: İnsana hüznün ve elem verir.

Eski Türk hekimlerinden Şuuri’nin ‘Tadil-ül Emzice’ adlı eserinde müzik ile tedavi hakkında geniş bilgi vardır. Şuuri, ‘Tadil-ül Emzice’de farklı makamların günün hangi zamanlarında etkili olduğunu belirtmektedir. Ona göre:

Rast ve Rehavî makamları: Seher zamanları etkilidir.

¹⁷ Zuhuri Danışman, *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1970, s. 20-22.

¹⁸ Sadık Yiğitbaş, *Musiki ile Tedavi*, İstanbul, 1972, s. 34.

- Hüseynî makamı: Sabahleyin etkilidir.
- Irak makamı: Kuşlukta etkilidir.
- Nihavend makamı: Öğleyin etkilidir.
- Hicaz makamı: İki ezan arası etkilidir.
- Buselik makamı: İkinci zamanı etkilidir.
- Uşşak makamı: Gün batarken etkilidir.
- Zengüle makamı: Gurubdan sonra etkilidir.
- Muhalif makamları: Yatsıdan sonra etkilidir.
- Rast makamı: Gece yarısı etkilidir.
- Zirefgend makamı: Gece yarısından sonra etkilidir.

5. SONUÇ

Sosyal bir varlık olan insanın biyolojik ihtiyaçlarının yanısıra sosyolojik ve psikolojik ihtiyaçları da bulunmaktadır. Zaten toplumun bir bireyi olarak insanın; hem bedenen hem de ruhen sağlıklı olması için biyolojik, sosyolojik ve psikolojik yönleriyle dengeli bir şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden, ruhsal hastalıkların sadece ilaçla tedavisinin yeterli olmayacağı kanaatine varılmış, sosyal ve psikolojik tedavi yöntemlerine de başvurulmuştur. Böylece Batı'da müzikle tedavi yöntemleri II. Dünya Savaşı yıllarında yaygınlaşmıştır. Müzikle tedavinin etkili olmasının sonucunda ise bu sahaya ilgili kuruluşlar, okullar, hastaneler, merkezler oluşturulmuş ve uzmanlar yetiştirilmiştir. Bugün de gelişmiş devletlerin hastanelerinde, kliniklerinde, madde bağımlılık merkezlerinde vs.'de hastaların durumuna göre müzik, ritim ve söz dizisi belirlenerek müzikle tedavi yöntemleri uygulanmaktadır.

M. Ö. 3000'li yıllara kadar uzanan Türk kültüründe müzik, oldukça önemli bir yer almıştır. Arkeolojik kazılarda çıkan enstrümanlar, dans sahnelerini tasvir eden mağara resimleri ve yazılı kaynaklar Türklerde hem toplum hem de devlet hayatında müziğin etkisini, hatta diğer milletlere yansımaları göstermektedir.

Orta Asya'daki Türkler (Hunlar, Göktürkler, Uygurlar) üflemeli, vurmali, telli olmak üzere flüt, zurna, davul, kopuz, zilli kemençe gibi pek çok müzik aleti kullanmışlardır. Türkler en eski telli çalgıları olan kopuz ve davulun iyi ruhları çağırıp kötü ruhları kovduğuna inanmışlardır. Eski Türkler, hastalıkların da kötü ruhlardan kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Bu yüzden müzik yoluyla (kopuz, davul gibi enstrümanları çalmak, şarkı söylemek ve dans etmek suretiyle) kötü ruhları, cin ve perileri kovarak hastaları tedavi etmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla bu işi yapan trans ustaları (Şaman, Kam, Baks, vs.) ilk ruh hekim tipini oluşturmuşlardır.

İslâmi dönemde de (Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Osmanlılar'da), müzik, melodi, ritim ve dans Türk kültür sisteminde önemli bir yer almıştır. Zaten müziğin, dinî duyguları yoğunlaştıran ve mane-

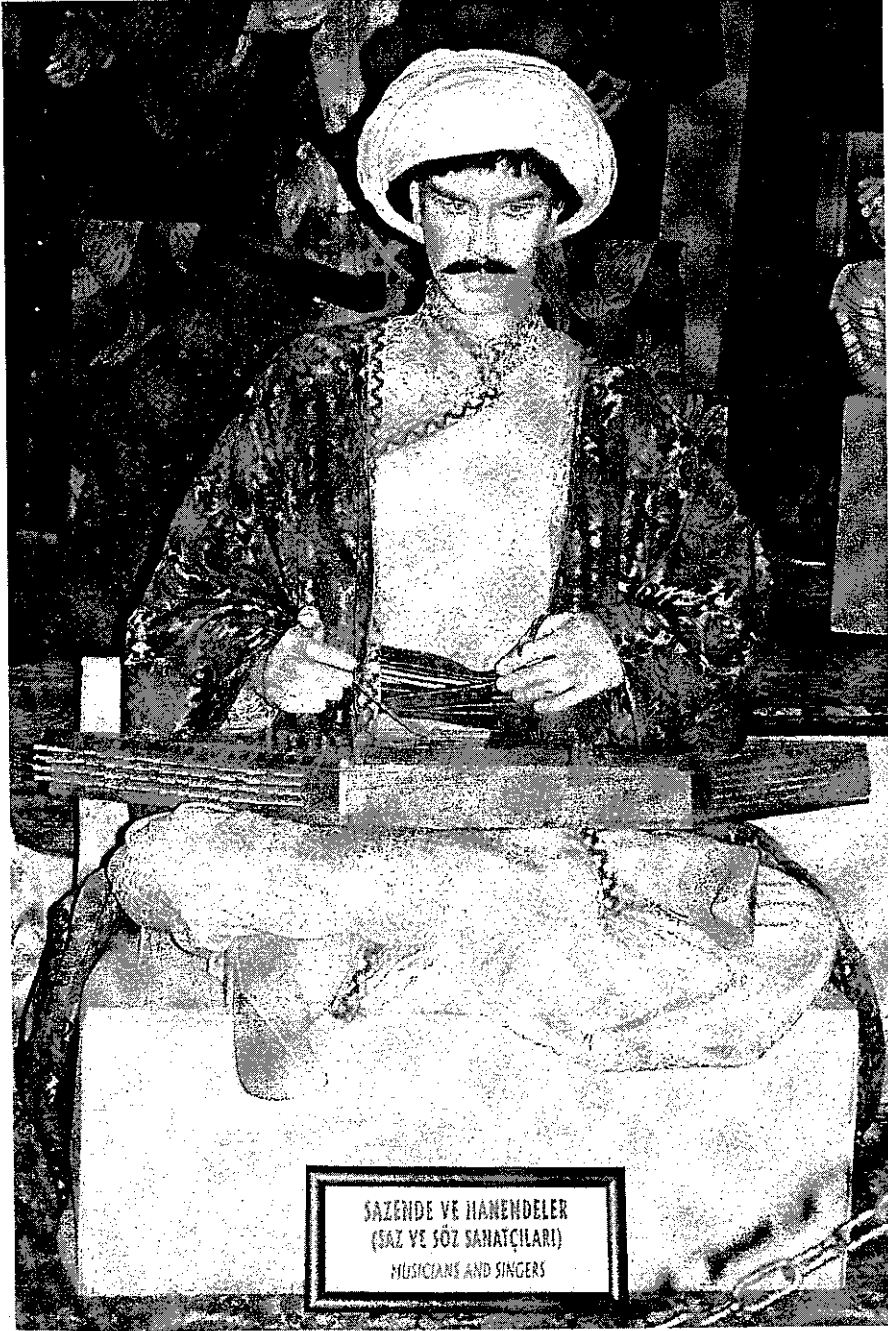
viyatı güçlendiren özelliğe sahip olmasından dolayı, dinî merasimler ve hastaların tedavisinde kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu dönemde kopuz, bağlama, ney, rebab, çeng, kudüm, halile, mahzar, santur, nüzhe, mengni, ud gibi müzik enstrümanları kullanılmıştır.

Özellikle Selçuklular ve varisleri olan Osmanlılar kurdukları hastaneler, darüşşifâlar, medreseler, şifâhaneler, vb.lerinde müzikle tedaviyi geliştirerek sürdürmüşlerdir. Buralarda tabibler, cerrâhlar, eczacılar, hanendeler, sazandeler, aşçılar, vd. elemanlar görevlendirilmişlerdir. Osmanlılar, saz ve makamların ruha gıda verdiği düşüncesiyle akıl ve ruh hastalıklarının tedavisinde tıpla müziği birleştirerek uygulamışlardır. Darüşşifâlarda hem ruhsal hastalara hem de fiziksel hastalara ilaçların yanısıra su ve müzik sesiyle tedavi yapılmıştır. Hatta yapılan incelemelerden elde edilen sonuçlar doğrultusunda, daha iyi neticelerin alınması amacıyla, hastalık çeşidine ve günün belirli zamanlarına göre ayrı enstrüman ve makamlar kullanılmıştır.

Ortaçağ ile Yeniçağda Avrupalılar, kiliselerin de yönlendirmesiyle akıl ve ruh hastalarının içine şeytanın girdiğine inanmışlardır. Dolayısıyla engizisyon düşüncesinin de etkisiyle (hastayı tedavi etmek yerine ateşte yakmak veya başını parçalamak suretiyle şeytanın çıkarılmasını temin etmek tarzında) akıl ve ruh hastalarına vahşi davranışlarda bulunmuşlardır. Bu husus gözönünde bulundurulduğunda Türklerdeki insancıl ve şefkâtlî yaklaşımın önemi daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim Selçuklularla Osmanlıların akıl ve ruh hastalarına olan yaklaşımını Batı'da ancak XIX. yüzyıldan sonra görmek mümkündür. Dolayısıyla modern tıpta önemli yer alan müzikle tedavinin öncülüğünü Orta Asya Türklerinin yaptığını, sonradan ise bu anlayışı Selçuklu ve Osmanlı Türklerinin geliştirerek sürdürdüğünü, Batıda ise yüzyıllarca gecikmeli olarak benimsendiğini belirtmek abartılmış bir değerlendirme olmayacaktır.

Sazendeler toplu halde hastalıkların tedavisinde kullanılan makamları icra ederlerken. (Fotoğraf II. Bayezid Külliyesi Darüşşifası'nda Ekim 2006 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.)

Sanatçı kanun ile solo yaparken. (Fotoğraf II. Beyazıt Külliyesi Darüşşifası'nda Ekim 2006 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.)

Sanatçı kabak kemane ile solo yaparken. (Fotoğraf II. Beyazıt Külliyesi Darüşşifası'nda Ekim 2006 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.)

Sanatçı def ile solo yaparken. (Fotoğraf II. Beyazıt Külliyesi Darüşşifası'nda Ekim 2006 tarihinde tarafımızdan çekilmiştir.)